

Kimlik Sorununa Çözüm Arayışı

Anayasayla ilgili değişiklik veya yeni anayasa hazırlama konuları doğrudan ya da dolaylı bir şekilde siyasetin gündeminde yerini korumaktadır. Sivil toplum kuruluşu olduğumuzdan, kuruluş felsefemiz gereği bu tür süreçlere katkı sunma çabası içinde olmak, toplumsal sorumluluklarımızdandır. Bu vesileyle müzmin ve temel problemlerimizden biri olan kimlik konusunun anayasal temelde çözümüne ilişkin görüş, değerlendirme ve önerilerimizi paylaşma sorumluluğunu taşımaktayız. Umulur ki, anayasa çalışmalarına olumlu anlamda bir katkısı olur.

Giriş

İnsanoğlu birden çok aidiyete sahip olan ve aidiyetlerini sahiplenen bir varlıktır. İnsanın aidiyetleri, onun kimliğini teşkil eder. Bu nedenle insanın kimlik konusu ve bu konu bağlamındaki sorunlar kadim zamanlardan beri beşeriyeti, Said Halim Paşa'nın dediği gibi özellikle de sosyo-kültürel toplumları meşgul etmektedir. Çünkü bizim gibi sosyo-kültürel zeminde inşa edilmiş toplumlarda kimlikler öne çıkmakta, dil, kimlik, inançlar ve yaşama biçimleri ehemmiyet kazanmaktadır.

Modern zamanlarda konu daha da karmaşık hale geldiğinden, sorunun çözümü çoğu yer ve zamanda toplumların ağır faturalar ödemesine neden olmuştur. Bu bağlamda ağır bedeller ödeyen toplumlardan biri de biz Anadolu halkı olmuştuz. Çünkü bir yüzyılı arkamızda korkular, acılar içinde bıraktık.

Osmanlıların son dönemlerindeki azınlık sorunları ve 1806'da Abdurrahman Paşa öncülüğünde başlayan Kürd hareketlenmeleri ile başgösteren kimlik sorunu günümüzde de anayasal temelde kuşatıcı, kalıcı ve sorunu esastan çözücü bir mahiyette çözüme kavuşturulamamıştır.

Bu nedenle ülkemiz sınırları içinde yaşayan herkesi ilgilendiren ama bazı kesimleri yakından ve derinden alakadar eden bu temel problemin, çözüm bulana dek tartışılmasına ve değerlendirilmesine ihtiyaç vardır.

Üst Kimlik

Türkiye'nin Aidiyet Haritası

Ülkemizin aidiyet haritasına baktığımızda etnik olarak başta Türkler ve Kürdler olmak üzere Türk, Kürd, Laz, Arap, Boşnak, Çerkez, Abaza, Arnavut, Ermeni, Rum gibi etnik farklılıkları; dini açıdan baktığımızda kahir ekseriyeti Müslüman olmak üzere Müslüman, Hristiyan ve Yahudi şeklindeki dini aidiyetleri; mezhebi açıdan baktığımızda Hanefi, Şafii, Maliki, Hanbeli, Caferi, Katolik ve Ortodoks gibi aidiyetleri; farklı bir ekol olarak Alevilik

aidiyetini; ideolojik açıdan baktığımızda liberal, demokrat, muhafazakar, sosyal demokrat, sosyalist, milliyetçi gibi aidiyetleri; dinsizlik açısından da ateist ve deist aidiyetleri görürüz.

Etnik, dini, mezhebi ve düşünsel açıdan bunca farklılığı teke indirgemek mümkün olmadığına göre bu çokluğu hangi kuşatıcı kimlik altında toplayabiliriz? Bazıları doğuştan gelen, bazıları tercih sonucu edinilen bu aidiyet kesretini kuşatacak tek kimlik ne olabilir? Bugün itibariyle seksen milyon farklılığı hangi makul ve müşterek kimlik altında toplayabilir ve ortak bir iradeyle ortak bir geleceğe mobilize edebiliriz? Çoklu kimlik sahibi toplumumuzu, herkesin kendi aidiyetlerini ve kimliklerini koruyacak ama aynı zamanda tümünü kapsayacak ortak kimlik ne olabilir?

Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa’da 18. yüzyılda gelişen milliyetçilik akımları kendi hinterlandını etkileyince, 19. yüzyılda ‘Osmanlı’ üst kimliği altında birlikteliğini bir süre daha sağladı lakin; Birinci Dünya Savaşıyla birlikte Osmanlı dönemi sona erdi. Varisi olan Türkiye Cumhuriyeti, ‘Türk’ üst kimliğini benimsedi fakat; uzun yıllar farklılıkları bu üst kimlik altında teke indirgemeye çalıştığı için çatışmacı bir asrı geride bıraktı ama; biz, mazideki politik deneyimlerimizin sonuçlarından yararlanarak atimizi kimlik çatışmasından uzak, uzlaş, iç barış ve birlik zemininde ilerleyici bir temele oturtma başarısını gösterebiliriz.

Kesrette Vahdeti Sağlayan Ortak Kimliğimiz ne Olabilir?

Osmanlı üst kimliği

Osmanlı döneminin sonlarına tekabül eden 1876 anayasasının 8. maddesinde üst kimlik, “hangi din ve mezhepten olursa olsun istisnasız

Osmanlı tabir olunur” şeklinde tanımlanmıştı. Osmanlı dönemi bittiği için bu üst kimlik de miadını doldurmuş oldu. Ancak Osmanlının, devletin ismini üst kimlik olarak benimsemesi dikkate değerdir ve bize ilham verebilir.

Türk üst kimliği

1924 anayasasının 88. maddesinde ‘Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık tabiriyle ‘Türk’ ıtlak olunur” denilerek ‘vatandaşlık tabiriyle’ alt kimliklere nisbeten varlık hakkı tanındı, Türk kavramı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı anlamında kullanıldı. Ne var ki, 1961 anayasasının 54. maddesinde, “Türk devletine vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkes Türk’tür” maddesiyle alt ve üst kimlik tamamen ortadan kaldırılmış ve bütün farklılıklar, doğuştan ve sonradan kazanılan kimlikler yok sayılmıştır. Bu madde, 1982 anayasasının 66. maddesinde aynen tekrarlanmıştır.

TBMM tutanaklarının, Kurtuluş Savaşı boyunca mecliste ‘Türk milleti’ kavramının kullanılmadığını, bunun yerine ‘Türkiye halkı’ kavramının tercih edildiğini gösteriyor olmasını da bir not olarak hatırlatmakta yarar var. 1923’ten itibaren tek kültürlü bir ulus oluşturma süreci başlamıştır.

Türklüğün üst kimlik olması gerektiğini savunanların delilleri arasında şu hususlar yer almaktadır:

-Anayasadaki Türk kavramı etnik anlam taşımayan, bütün vatandaşların hukuki ve siyasi değerlerini ifade eden bir vatandaşlık kavramıdır.

-Anayasadaki Türk kavramı, etnik bir yapının adı değil, bir milletin adıdır, Türkiye sınırları içinde yaşayan milletin ortak adıdır.

-Türkiye’de kahir çoğunluğu Türkler oluşturduğundan ve diğer etnik azınlıkların çoğu da kendi etnik kimliğini korumakla beraber kendisini Türk olarak gördüğünden dolayı ‘Türk’ kavramı üst kimliktir.

Bu sebeplerden dolayı Türk kavramının sadece bir ırkı ifade etmediği bu nedenle de bir üst kimlik olduğu savunulur.

Türk kavramının toplumumuz için bir üst kimlik olamayacağını, aidiyet haritamız gösteriyor. Kaldı ki, bu kavramın belli bir etnik yapıyı ifade ettiği ve diğer etnik yapıları kapsamadığı, etnik olarak Türk olmayanların önemli bir kısmı tarafından dillendiriliyor ve bir kısmı buna fiili olarak itiraz ediyor, bazıları itirazı çatışma noktasına taşıyor. Yüz yıla yakın cumhuriyet deneyimi, bu yaklaşımın bize pahalıya mal olduğunu, birlik içinde ilerleyişimizi engellediğini göstermiştir. On milyonlarca insan kendini etnik olarak Türk görmüyorsa, zorla bu üst kimlik dayatılarak sorun çözülemez; çatışarak ertelenir ve başkaları için yumuşak karın oluşur. Konu etrafında yaşanmışlıklar ve yaşananlar, teoriden daha güçlü bir delil sayılır bu konuda.

Din, Mezhep ve İdeolojik Kimlik

Türkiye’de yaşayan insanların %90 ve üzerinin müslüman olduğunu dikkate alarak ‘Müslüman’ üst kimliğini kullanmak önerilebilir ancak bu kimlik dini azınlıkları, ateist ve deistleri kapsamadığı için kuşatıcı, efradını cami bir kimlik olmadığından üst kimlik olamaz. Herhangi bir mezhebin üst kimlik olması da önerilebilir lakin İslam ve Müslüman kavramları dahi kuşatıcı olamazken daha az insanı kapsayan mezheplerden biri, bitarik-i evla üst kimlik olamaz. Herhangi bir ideolojiyi üst kimlik olarak kabul etmek

de önerilerden biri olabilir ama ideolojiler de mezhepler gibi daha küçük grupları kapsadığından kuşatıcı bir üst kimlik niteliğini taşımaz.

Türkiyeli Kimliği

Bugün itibariyle seksen milyon ve yarınlar itibariyle sayı ne olursa olsun, bir tek ferdi dahi tanımı dışında bırakmayacak, asimilasyonsuz entegrasyonu sağlayacak, ve alt kimlikleri dışlamak yerine onları birleştirici bir şemsiye işlevi görecek bir üst kimlik, en kuşatıcı ve efradını cami olabilecek yegane üst kimlik 'Türkiyeli' kimliğidir. Türkiye coğrafyasında yaşayan ve vatandaşlık yoluyla Türkiye Cumhuriyeti'ne mensup olan her insan Türkiyelidir. Bu 'Türkiyeli' üst kimlik; etnik, dini, mezhebi, ideolojik tüm farklılıkları ayırım gözetmeden kapsamakta, tümüne ortak bir değer, ortak bir vatan, ortak bir yaşam, ortak bir ülkü, ortak bir alan sunmaktadır, istisna gözetmemektedir. 'Türkiyeli' üst kimliği, Türkiye sınırları içinde yaşayan herkesin vatan ve toprak aidiyetini ifade eden bir kimlik olur. Bu 'Türkiyeli' üst kimliği, gerçek anlamıyla uygulandığı zaman, hiç kimse kendini bu üst kimliğin dışında hissetmez. Hiç bir dış güç bu ülkede yaşayan hiç bir insana, ayrımcılığa uğradığına dair güçlü kanıt sunamaz, onları haklı argümanlara binaen kışkırtamaz.

Türkiyeli kimliğinin üst kimlik ve milli kimlik olmasını savunmamızın,

Birinci nedeni, bu kimliğin asimilasyonsuz entegrasyonu sağlayacak ve alt kimlikleri dışlamayacak bir üst kimlik olmasındandır. İkinci nedeni, 'halkların uzun tarihi süreçler boyunca birlikte yaşam iradesini göstermesi' esasına dayanmasındandır. Üçüncüsü, toplumsal dayanağının ve tarihsel arka planının güçlü olmasındandır. Çünkü Türkiye adının kullanılmasının tarihi, bin yıla kadar uzanmaktadır. Dördüncüsü, çok kültürlü olan

toplumumuzda farklı dil ve kültürlerin tekilcilik ve tekelcilik dayatmalarına maruz kalmadan bir arada yaşamalarına olanak sağlayacak olmasındandır. Beşincisi, etnik kurumlaşmanın yarattığı/yaratacağı riskleri azaltacağındandır.

Türkiyeli üst kimliği, aidiyet bakımından çokluğa/kesrete sahip toplumumuz için bir üst kimlik olur. Bu üst kimlik ile alt kimliklere yaşam alanı açmak gerekir. Zira toplumlar çok kimliklidir ve bu çokluğu korumak ister. Bizim toplumumuzun “aidiyet gerçeği de tek millet, çok renktir”.

Alt kimliklere özgürlük ve yaşam alanı tanınmadığı zaman alt kimliklerle üst kimlik arasında çatışma olur ve alttaki aidiyetler, üst adiyete bağlılığı zayıflatır, hatta alt kimlikle üst kimlik arasında çatışmaya yol açar. Devletin zayıfladığı zaman alt kimliklere sahip gruplar, özellikle etnik yapılar birlikte yaşam iradesinin aksine siyasal bir davranış içine girer, birlikte yaşam iradesi askıya alınır.

‘Türkiyeli’ üst milli kimliği, Türkiye’de yaşayan bütün kavimler ve alt kimlikler arasında birliği sağlar, alt kimlikler de ilgili kavim ve gruplar arasında vahdeti temin eder ve alt kimlikler milli birliği pekiştirir. Türkiyeli milli kimliği, Türkiyeli’yi diğerlerinden ayırır. Hakeza Türkiyeli kimliği, üniter devletin vatandaşlığını ifade eden bir üst kimlik olur.

Kuşatıcı üst kimlik, alt kimlikleri korumak içindir. Çünkü alt kimliklere önem verilmezse, alt kimlikler merkezden kaçışı sağlayan güce dönüşür. Alt kimliklere alan açmamak, alt kimlikleri üst kimliklerden daha önemli hale getirir, üst kimliğin önüne çıkarır. Bir Kürd’ün, bir Arab’ın, bir Çerkez’in kendini Türkiyeli diye ifade etmekten önce Kürd, Arap ve Çerkez diye ifade etmesine yol açar.

Bu nedenle üst kimlik olan ‘Türkiyeli’lik kimliği, istisnasız her vatandaşı kapsadığı gibi, her vatandaşa kendi alt kimlikleri için de ifade ve yaşam alanı açmalıdır. Üst ve alt kimliklere yaşam alanı sağlandığı zaman ortak akıl, kahir ve baskın ekseriyet barış ve birlik içinde ilerler. Çünkü çok kimlikli toplumlarda kimlik genişlemesi olur ve kimlikler arası çatışma riski azalır.

‘Osmanlı, kendi tebası olan farklı ulusların alt kimliklerini tanımasına rağmen yine de ayrılıkçı hareketlerin çıkışını ve bu ayrılıkların, kendi çöküşünü hızlandırmasını önleyemedi. Buna binaen ‘Türkiyeli’ üst kimliği bekleneni sağlayamaz’ şeklinde bir itirazda bulunabilir.

Milli kimlikler dinamik bir özelliğe sahiptir. Milli kimlikler dinamiktir ve onları statik saymak büyük bir yanılgı olur. Her dönemde halk ile devlet arasındaki ilişkileri güçlendiren etkenler, zamanın ihtiyaçlarına, siyasi ve sosyal şartların durumuna göre değişmektedir. Birliği güçlendiren etkenler statik ve durağan değildir. Örneğin bir zaman, sömürgeci güçlere karşı mücadele etmek, bir diğer zaman da Batının dayatmak istediği değerlere karşı İslami ve yerel değerleri savunmak milli birliği sağlayan etkenlerden olabilir. Şu anda da aynı etkenlerin, geçerli olduğu anlamına gelmez. Kaldı ki, kalkınma ve halkın yaşamıyla ilgili temel sorunları çözme, şimdiki zamanlarda birlikteliği güçlendiren unsurlardan sayılır. Zira çağımızda ekonomik başarısızlık, kötü yönetim, yolsuzluk gibi etkenler milli kimlikleri zayıflatabilmektedir.

Osmanlı, çokluğu uzun süre yönetmede tarihte başarılı örneklerden biridir. Ancak milli kimliğin dinamik oluşu, başarılı örnekleri zamanla sınırlar. Devletlerin ömrünün de tıpkı insanlar gibi mahdut olduğu tarihi bir gerçeklik olarak dikkate alınırsa hem yukarıdaki itiraz geçersiz sayılır hem

de tarihe dönüp Osmanlı kimliğini inşa çabası yerinde olmaz. İdrak ettiğimiz çağda, ‘Türkiye ve Türkiyeli’ kimliği, iyi bir yönetimle milli birliği mevcuttan daha iyi ölçüde sağlayabilir, toplumu yeni bir dinamizmle mobilize edebilir.

Çok kimlikli toplum fikri yeni değildir. Örneğin Babanzade İsmail Hakkı, Kürd sorununa değinirken, “Kürd kavmi önce İslam, sonra Osmanlı, sonra da Kürd idi; asla Osmanlılardan ayrılmamalıydı” diyerek üç kimlikli bir yapıyı ifade etmiştir. Said Nursi de bir makalesinde, “Gayet kıymetli üç cevherimiz var... Birincisi, İslamiyet ki, milyonlarla şühedanın kan pahasıdır. İkincisi, insaniyet ki, insanı umum aleme sultan eder. Üçüncüsü, milliyetimiz ki, o asarıyla hayy olan dahi seleflerimizle bir rabıta-i ittihadımızdır” diyerek o da üç kimlikli bir yapıya işaret etmiştir. İranlı Hamit Rıza Celayipur da devrimden sonra dört kimlikli bir toplum önerisinde bulunmuştur: Milli kimlik, ulusal kimlik, İslam dünyası kimliği ve küresel kimlik.

Günümüzün, kuşatıcı bir üst kimlik altında çok kimlikliliğe alan açan bir yaklaşımı gerektirdiği kanaatindeyiz. Artık birden fazla kimliğimiz olabileceğini kabul etmeliyiz. Çünkü toplumların doğal dokusu ve günümüzdeki çeşitliliği, tek kimlik öneren devletlerin tekilci ve dayatmacı mahiyetiyle çelişmektedir. Hilkat-ı beşerdeki hikmet-i ilahi, vahdetten çok kesret/heterojen şeklinde tecelli eder toplumlarda. Toplamlar mahiyet itibariyle kesret yani çokluk ve farklılık içerir. Toplamların bu mahiyeti; kuşatıcılığı, genişliği, enginliği, özgürlüğü ve erdemliliği gerektirir. Tek kimlik ise, mahiyet itibariyle çokluğa karşılık tekilciliği, kuşatıcılığa karşılık bölücülüğü, enginliğe karşılık darlığı, özgürlüğe karşılık baskıyı özünde taşır.

Bir olan Allah, mahlukatı çokluk içinde yaratmıştır. Bu çoklukla savaşmak, kozmik düzenle savaşmaya kadar uzanır ki, beyhude ve zararlı bir çabadır. Kuşatıcı olmayan tek kimliği dayatan devletler, evrendeki bu

esasa karşı geldikleri için çatışmacı bir kulvarda yürümek zorunda kalır. Bir asırdır tekilciliği ifade eden ‘ne mutlu Türküm diyene’ sloganını Türkiyeli olan herkes benimsemedi ama bunun yerine ‘ne mutlu Türkiyeliyim’ sloganını koyarsak, herkes benimseyebilir. Çünkü birincisi, tekliği, ikincisi eşitliği ve çeşitliliği içerir.

Hilkattaki kesret, toplumdaki alt kimlikleri koruyan, kollayan, gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan kuşatıcı üst bir kimliği tercih etmenin makuliyet ve meşruiyet bakımlarından daha güçlü olduğu neticesine varmamızı sağlar. ‘Türkiyeli’ üst kimliği, toplumumuzun heterojen yapısına, çoklu kimlik dokusuna uygun düşer.

Önerilen milli kimliğin yaşayan örneklerinin olması, erişebilirlik açısından önem arz etmektedir. Uzak batımızda Amerika, doğu sınırımızda İran bu bağlamda kamil manada olmasa da önemli oranda başarılı iki örnek sayılır. Bu iki ülkede üst kimlik ‘Amerikalı’ ve ‘İranlı’ kimlikleridir. Amerika ve Amerikalılık, İran ve İranlılık kuşatıcı en üst kimliktir. Fars, Türk, Kürd, Beluç, Arap ve Türkmen bir İranlı, önce İranlı kimliğini vurgular sonra etnik ve diğer kimliklerini sıralar. İran’da kahir ekseriyet bu yaklaşımı benimsemiştir. Amerika’da da öyle.

Sonuç Yerine Öneri:

1800’lerden başlayan kimlik sorunumuzu, anayasanın 66. Maddesinde yer alan **“Türk devletine vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkes Türk’tür”** içeriğini, **“Türkiye devletine vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkes Türkiyelidir”** şeklinde değiştirerek ülkemizi yıpratan ve toplumumuzun canını yakan kimlik sorununu büyük ölçüde çözebiliriz. ‘Türkiyeli’ üst kimliğin anayasada milli kimlik olarak benimsenmesi, diğer bütün alt

kimliklerin de bir leoparın benekleri gibi kendi ülkesinde barınarak milli kimlik içinde kaynaşmasına zemin hazırlayacaktır. Kuşatıcı üst milli kimlik, hangi dili konuşursa konuşsun, hangi alt kimliklere sahip olursa olsun, Türkiye'ye vatandaşlık yoluyla bağlı olan herkesin kardeşçe bir arada yaşama iradesini güçlendirecektir. Kuşatıcı üst kimliğin anayasal olarak benimsenmesi, toplumsal farklılıklar arasında gardiyan-mahkum ilişkisini tesis etmek isteyenlere imkan vermeyecektir.

Mazisi asırlara uzanan kimlik sorunu, devlet tarafından kuşatıcı olmayan bir kimliğin dayatılmasıyla çözülemez ancak doğru yönetilerek çözülür. Çünkü toplumsal sorunların baskı ve şiddet yolu ile çözüm dönemi kapanmıştır. Önerilen milli kimliğin, sorunun doğru yöneltilmesine büyük ölçüde katkı sunacağı umut edilmektedir.

Anadoludaki halkların, bin yılı aşan kesintisiz birlikteliğinin oluşturduğu tarihi arka plana sahip olması, tarihsel birliktelik süreci içerisinde hiç bir zaman siyasi sınırların aralarında çizilmemiş olması, aralarında ekonomik entegrasyon ve güçlü sosyal ilişkilerin bulunması ve bütün bunların sonucunda demografik yapının iç içe geçmiş olması, bütün bu güzellikleri kuşatamayan, kuşatamadığı gibi belli ölçüde ayrıştıran 'Türk' üst kimliği yerine bu tarihi birikimi ve imkanı kuşatarak gelecek zamanlara taşıyacak olan 'Türkiyeli' üst milli kimliğiyle uyumlu durmaktadır.

Tek kültürlü homojen ulus-devlet modeli, 20. yüzyılın ortalarından itibaren zayıflamıştır. 'Türkiyeli' üst kimliği, çoklu toplum yapısını yönetmede yetersiz kalmış ulus-devlet modelinden, çok kimlikli ve çok kültürlü yeni bir devlet ve toplum modeline geçme imkanını sağlayacaktır.

Son olarak ‘Türkiyeli’ üst kimliği, Türkiye (Mezopotamya, Anadolu ve Trakya) insanının sahip oldukları bütün aidiyetleriyle, kendi alt kimlikleriyle gerçek manada Türkiyelileşmesine imkan sunacak, ‘Türkiyeli’ üst kimliği etrafında gelecekte oluşacak evrensel kimlikli dünyaya doğru daha metin adımlarla ilerlemesini sağlayacaktır.

Öze Dönüş Hareketi

2020